

nom prekonaných obsahových momentov v systéme spoločenského riadenia ako teoreticko-metodologického zdroja a normatívu usmerňovania spoločenskej praxe.

Aj autor, podobne ako väčšina účastníkov diskusie o historickom materializme, uvažuje o úlohách sociálnofilozofického poznania v zúženej perspektíve jeho didaktického a sociálne pedagogického využitia, a nie v perspektíve jeho zásadnej informačnej funkcie ako regulatívneho momentu spoločenskej praxe, ktorej vzrastajúca komplexnosť a akcelerácia kladú v súčasnej epoche vysoké špecifické nároky práve na filozofic-

ký rozmer spoločenskovedného poznania a na problémy vedomostnej orientácie činnosti človeka v praktickej oblasti ako jej uvedomelého sociálneho subjektu.

Tým sa, pravda, mení celá orientácia pohľadu spoločenského poznania na historický proces spoločenského života, ktorý pre sociálnu filozofiu prestáva byť zaujímavý ako minulosťou zafažený spoločenský vývin, ako prírodne historická nevyhnutnosť, ale zhodnocuje sa ako spoločenský rozvoj, človekom uvedomele zvládnutá zákonitosť rozvoja socialistickej spoločnosti.

Juraj Suchý

DVE PRÁCE O PROBLÉMOCH SOCIÁLNO-EKONOMICKÝCH FORMÁCIÍ

F. TÓKEI: Essays on Asiatic Mode of Production (Štúdie o ázijskom výrobnom spôsobe), Akadémiai Kiadó, Budapešť 1979, 129 s. J. M. RAČINSKIĽ: Dokapitalističeskije sposoby proizvodstva i ich sovremennje formy (Predkapitalistické spôsoby výroby a ich súčasné formy). Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, Moskva 1986, 190 s.

Táto komparatívna recenzia má za cieľ konfrontovať dva prístupy marxistických autorov k riešeniu toho istého problému — úlohy a miesta predkapitalistických spoločensko-ekonomických formácií vo vývoji spoločnosti. Prvú prácu napísal renomovaný maďarský sinológ a filozof a prvýkrát vyšla už r. 1960 v časopise *Pensée* vyvolajúc znovuoživenie diskusie o predkapitalistických formáciách. Druhá práca je dielom sovietského ekonóma, docenta Ekonomickej fakulty Lomonosovovej univerzity v Moskve.

* * *

F. Tókei svoju dnes už klasickú prácu preloženú do väčšiny kultúrnych jazykov, vrátane čínštiny, postupom času doplnil o niekoľko menších článkov: *Poznámka o Japonsku* (1967), *Lenin a otázka občiny* (1960),

Lenin a Ázia (1970) a *Príspevok k novej diskusii o ázijskom výrobnom spôsobe* (1970). Všetky tieto štúdie sú zahrnuté aj v recenzovanom zväzku, no my sa pri jeho rozbere sústredíme iba na základnú štúdiu, ktorá nesie názov *K otázke ázijského výrobného spôsobu*.

Základom Tókeiho analýzy ázijského výrobného spôsobu a spoločensko-ekonomickej formácie ako takej je podrobný rozbor Marxovho dedičstva, a to najmä jeho prípravných rukopisov ku *Kapitálu — Grundrisse*, kde podrobne rozoberá formy vlastníctva predchádzajúce kapitalistickú formu vlastníctva. Rozboru Marxa je venovaná prvá kapitola štúdie. Tókei vychádza z Marxom určených základných charakteristík foriem vlastníctva výrobných prostriedkov, a to ázijskej, antickej, ktorá prešla do otrokárskej a germánskej, ktorá sa zasa stala základom feudálnej formy. Tieto zá-

kladné typy vlastníckych vzťahov autor rozdelil do troch štruktúrnych schém, v ktorých ako vrcholy trojuholníka figurujú individuum (I), kolektív (C) a pôda (L) ako najdôležitejší výrobný prostriedok (s. 46).

Celá druhá časť je venovaná podrobnej analýze fungovania týchto základných vlastníckych foriem.

Najdôležitejšia — tretia — časť štúdie je venovaná opisu dynamiky ázijského výrobného spôsobu, ktorú autor ilustruje na príklade starovekej a stredovekej Číny. Tókei tu (na s. 62—84) dokazuje neustálu tendenciu občinového [ázijského] vlastníctva smerujúcu k rozpadu a k spontánnemu generovaniu pseudokapitalistických foriem vlastníctva a na jeho základe aj výrobných vzťahov založených na kapitáli, ktoré sú dokonca do istej miery podporované aj centrálnou mocou (s. 77). Týka sa to najmä podpory trhu, výroby luxusných tovarov pre dvor a šľachtu. V tomto zmysle možno hovoriť v štátoch ázijského výrobného spôsobu aj o vývoji súkromného vlastníctva. No špecifikum ázijského výrobného spôsobu vo vzťahu k vývoju ku kapitalizmu je v tom, že tento je odsúdený na neustále živorenie na periférii ekonomických vzťahov a v prípade, že sa príliš rozšíri, je tou istou mocou, ktorá ho dovtedy podporovala, likvidovaný. Na základe podrobného rozboru konkrétnych faktov z dejín Číny autor uzatvára, že nemožnosť prechodu z ázijského výrobného spôsobu ku kapitalizmu bola daná permanentnou socio-ekonomickou krízou, ktorá periodicky vrcholila ľudovými povstaniami, ktoré rušili nielen tie majetko-právne rozdiely, ktoré sa počas dlhých období „kľudu“ nahromadili, ale súčasne s tým aj sociálno-právnu diferenciaciu. Takto sa spoločnosti ázijského výrobného spôsobu vždy odznova pokúšali o „nastolenie sprava-

vodlivosti“, no vždy márne, keďže spolu s nastolením boli likvidované aj tie sociálne a vlastnícke vzťahy, ktorých uvedenie do súladu s „nebeským“ poriadkom bolo ich cieľom. Prechod ku kapitalizmu je však možný iba tam, kde spoločnosť dospela k vyhraneným vlastníckym vzťahom, ku ktorým dospel vývoj od antického výrobného spôsobu k feudálnemu výrobnému spôsobu, v ktorom sa po prvý raz explicitne a s všeobecnou platnosťou určili práva a povinnosti všetkých. Iba na základe takto formulovaných právnych záväzkov vazalov vo feudalizme mohlo dôjsť k ich účinnej transformácii vo vzťahy kapitalistické. V Číne však — ako uvádza Tókei — existoval iba kvázi-feudalizmus — vlastníctvo pôdy sa tu nikdy právne ani fakticky neodtrhlo od príslušnosti k rodovej, občinnej komunite a štátna správa sa snažila túto tradičnú a anachronickú štruktúru vlastníctva petrifikovať (s. 76). Preto sa kapitalizmus a súkromné vlastníctvo nestali vnútornou hybnou silou vývoja týchto spoločností, ba naopak, vo forme periodicky sa opakujúceho potlačovania jeho výhonkov boli neustálou vhodnou zámienkou na ich likvidovanie a po ich potlačení odpor k nim viedol k znovunastoleniu takého stavu, keď ich existencia bola iba pololegálna a trpne tolerovaná, aby sa pri najbližšej príležitosti opäť mohol opakovať ďalší cyklus a takto sa vybila spontánna nespokojnosť ľudu. Vládnúca šľachta bola ochotná odrieknuť si luxus zabezpečený existenciou obchodnej a finančnej aristokracie tým, že ju obetovala v záujme svojej vlastnej záchrany. Živenie nenávisťi voči týmto zbohatlíkom a neskôr v čase kolonializmu aj k cudzincom, bolo účinným ventilom triednej nenávisťi a slúžilo nie ako progresívny, ale práve naopak, konzervujúci prvok spoloč-

ností ázijského výrobného spôsobu.

F. Tókei podal vo svojej knihe dnes už klasickú analýzu spoločnosti ázijského výrobného spôsobu a preto je škoda, že táto jeho kniha ešte iba čaká na svojho slovenského prekladateľa. Od Tókeiho však vyšla iná jeho práca: *K teórii spoločenských foriem* [Pravda, Bratislava 1982, 197 s.], v ktorej autor pojednáva o problematike zahrnutej v prvých dvoch častiach recenzovanej publikácie.

* * *

Celkom iný charakter má druhá recenzovaná kniha. Autor sa v nej snaží načrtnúť etapizáciu vývoja predkapitalistických výrobných spôsobov sledujúc pritom tradičnú schému: prvotnopospolná, otrokárska, feudálna formácia. Táto schéma je návratom od Marxom v *Grundrisse* a v *Predslove ku Kritike politickej ekonómie* formulovaných názorov na periodizáciu spoločenského vývoja k dogmatizovanej, mechanistickej periodizácii dejín, ktorá prežíva v sovietskej historickej vede od tridsiatych rokov.

Prvá kapitola knihy je venovaná prínosu Marxa, Engelsa a Lenina k rozpracovaniu teórie formačného vývoja. Tu sa však autor dopúšťa chyby, keď tvrdí, že Marx sa vzdal koncepcie ázijského výrobného spôsobu ako prvotnej a východiskovej a nahradil ju prvotnopospolným zriadením (s. 18). Autor zjavne nepochopil rozdiel medzi Marxovým chápaním formácie ako „progresívnej epochy spoločenského vývoja“ a predformačným štádiom, ktoré je reprezentované prírodným stavom človeka, teda zodpovedá tzv. prvotnopospolnej formácii. V ďalších kapitolách autor popisuje prechod od jednej formácie k nasledujúcej. Tu sa hneď od začiatku prejavuje slabina autorovho prístupu v tom, že extrapoluje vplyv

a existenciu výrobných síl a vzťahov v prvotnopospolnej spoločnosti, hoci v tomto období o ich existencii nemôže me hovoriť (s. 59). Ak by sme mali byť dôslední, museli by sme takto pri písať vývoj výrobných síl aj živočíchom. K takémuto mechanickému predĺženiu platnosti ekonomických zákonitostí platných pre vývoj formácií na predformačné obdobie mohlo dôjsť vďaka tomu, že autor nešpecifikoval kritériá, ktoré aplikuje na rozbor výrobných síl a vzťahov, predpokladá ich stálosť a automatizmus pôsobenia, a tým neúmerne rozširuje ich rámec pôsobenia. Tým, že autor nevymedzuje konkrétny historický rámec pôsobenia zákona zhody vývoja výrobných síl a vzťahov, uniká mu práve ich konkrétna dynamizujúca funkcia ako hybnej páky vývoja a je nahrádzaná prázdnu formou — automatizmom nahromadenia výrobných síl bez ohľadu na ich kvalitu.

Tradičná je aj autorova interpretácia prechodu od matriarchátu k patriarchátu (s. 61—62), hoci je v historickej a etnografickej literatúre už dávno dokázané, že neexistuje žiadna logická súvislosť a návязnosť medzi nimi, nehovoriac už o celkovej problematickosti použitia termínu „matriarchát“, namiesto ktorého autori radšej používajú termín matrimonialita pri určovaní jej integratívnej sociálnej funkcie.

Autor sa ďalej zaoberá výkladom vlastníctva (s. 65—66), ale opäť ide skôr o formálnu ako obsahovú analýzu. Treba sa však pozastaviť nad samotným chápaním pojmu vlastníctva ako integratívneho faktora, ktorý stmeluje spoločenskú výrobu a potrebu do jedného celku. Vlastníctvo napriek tomu, že je odrazom stavu vývoja výrobných síl, nie je odrazom pasívnym, ani fatálnym faktom. Vo vývoji vlastníckych foriem možno badať zmenu čo do možností a hraníc,

v akých daná spoločnosť vedome určuje tieto formy a dáva ich do súladu so zmenenými podmienkami výroby a rozdeľovania. Preto aj determinovanosť vlastníctva daným stavom rozvoja výrobných síl nie je absolútna, hoci v počiatočných štádiách sa takou subjektívne môže javiť v dôsledku nerozvinutosti sociálno-právnej nadstavby. Konkrétne forma vlastníctva je teda výslednicou stavu vývoja výrobných síl a toho, ako si daná spoločnosť uvedomuje nevyhnutnosť prestavby, prispôsobenia sa tomuto stavu. Z tohto hľadiska je povrchným tvrdenie autora o tom, že „... [kolektívna forma vlastníctva] vychádzala zo stavu a charakteru práce prvobytných ľudí“ (s. 66). V skutočnosti je vzťah medzi výrobnými silami a vlastníctvom práve opačný — hoci sa subjektívne môže členom spoločnosti javiť ako vyvodzovaný z nevyhnutnosti akýchsi prírodných faktorov. Práve jednou z najväčších zásluh Marxa bolo to, že odhalil tento konsenzuálny, od vedomia ľudí závislý charakter foriem vlastníctva, hoci aj vyzdvihol fakt, že táto forma je nezávislá od ich vôle. A čo sa týka kolektívnej formy vlastníctva v prvotnopospolnej spoločnosti, táto bola iba iluzórnou, keďže bola založená nie na rozvinutosti ekonomických výrobných síl, ale výlučne na prírodnej determinácii. Ak by sme túto pokladali za kolektívnu v zmysle ekonomického donútenia, vyšlo by nám z toho, že táto neexistujúca ekonomická donucovacia sila vytvorila formu vlastníctva, ktorá absolútne určuje spôsob výroby a rozdeľovania, ktorý prešiel bol na minimálnej úrovni. Je jasné, že charakter tejto determinácie nemôže byť ekonomický, ale čisto biologický. Až s postupom času a rozvojom a osamostatňovaním sa výroby tovarov mohlo dôjsť k pôsobeniu vývoja výrobných síl na formovanie vlastníctva. Charakter deter-

minácie foriem vlastníctva v počiatočných fázach vývoja spoločnosti dobre opisuje F. Tókei v nami recenzovanej knihe, keď vyvodzuje, že ázijská forma vlastníctva nebola kolektívnu v pravom slova zmysle, ale v rámci nerozlíšenia tejto formy koexistovali rôzne tendencie smerujúce k antickej, feudálnej a dokonca kapitalistickej forme. Práve táto nerozlíšenosť, amorfnosť ázijskej formy vlastníctva [ktorá ju zblížuje s „vlastníctvom“ v prvotnopospolnej spoločnosti] spôsobovala aj nízku úroveň toho, v akých medziach sa mohli rozvíjať výrobné sily, bola brzdou ich vývoja, no takou brzdou, ktorá sa paradoxne prejavila v mimoriadnej trvácnosti a „životaschopnosti“, s akou čelila svojmu vlastnému rozkladu. Jej odolnosť voči erózií a rozkladu však bola daná práve tým, že bránila nielen rozvoju výrobných síl, ale prostredníctvom tohto nepriamo svojmu dotvoreniu. Jej formou je práve nedostatok formy, nemožnosť jej kryštalizácie, amorfnosť. Iba to, čo nie je nikdy dotvorená, nemôže zaniknúť, a preto ázijská forma vlastníctva je platformou, akýmsi rezervovárom všetkých ostatných foriem vlastníctva. Stojí na počiatku vývoja, na konci ktorého ako spoločná tendencia všetkých foriem stojí forma kapitalistická. Preto aj Marx chápe pojem „formácia“ v dvoch odlišných významoch — raz ako *určitú formu* sociálno-ekonomických vzťahov (v množnom čísle — ako substantívum), a súčasne s tým ako *proces formovania* týchto vzťahov (v jednotnom čísle ako verbum). Z tohto hľadiska je aj nediferencovanosť sociálno-ekonomických vzťahov v ázijskom výrobnom spôsobe možné chápať ako nevyhnutnú etapu vývoja formácie (v jednotnom čísle). V tomto prístupe k formačnému členeniu sa prejavuje epochálny význam Marxovej koncep-

cie ázijského výrobného spôsobu pre chápanie dialektiky dejín.

Autor ďalej zdôvodňuje svoju koncepciu formačného vývoja, pričom pokračuje v stotožňovaní ekonomických a biologických (prírodných) hybných síl vo vývoji. Tak napr. vidí, že: „Objektívnym zákonom rozvoja základného výrobného vzťahu prvotnopospolného spôsobu výroby je nevyhnutnosť spoločne dobývať prostriedky existencie...“ (s. 70). Táto „definícia“ je natoľko vágna, že vôbec nič nehovorí. Ba naopak, zahmlieva podstatu vecí, keď nevyhnutnosť spoločného dobývania existenčných prostriedkov bola vyvolaná práve neexistenciou akýchkoľvek výrobných vzťahov, a teda nemohla byť ani determinovaná. Práve naopak, prostá biologická reprodukcia ľudského rodu, v ktorej sa vyčerpávala „ekonomika“ prvotnopospolnej spoločnosti, si nevyžadovala takmer žiadnu kooperáciu, resp. táto kooperácia nemala ekonomický charakter. Až ďalším vývojom k vytváraniu nadobčinnového štátneho útvaru, ktorý disponoval nad výrobkom autarkčných obcí vzniká fakticky ekonomická nevyhnutnosť kooperácie s cieľom spoločne sa zúčastniť na vojnových výpravách a stavbe zavlažovacích a iných stavieb. Tento vývoj je však zase autorom interpretovaný v opačnom zmysle, ako keby práve tento zásah štátu do sebestačných mikroekonomík obcí tieto väzby rozkladal a pôsobil tak dezintegračne na proces spoločenskej delby práce, „...odstraňoval nevyhnutnosť v spoločnom kolektívnom charaktere práce“ (s. 75). Nebezpečenstvo takéhoto chápania je o to väčšie, že dezinterpretuje proces vývoja súkromného vlastníctva ako logického aj historického protipólu diferenciácie a narastajúcej delby práce. Etapy jeho vývoja znamenajú obrátenú tvár procesu vzrastu zložitosti

sociálno-ekonomického mechanizmu, ktorý sa stále menej mohol zaobísť bez korektívnej a v konečnom dôsledku integrujúcej funkcie súkromného vlastníctva. Autorovo ahistorické hľadisko nachádzajúce v súkromnom vlastníctve negatívny, rozkladný prvok, ktorý prostredníctvom otrokárskeho štátu pôsobí na dezintegráciu pôvodných rodových štruktúr obcí, z ktorej zostávajú iba zvyšky (s. 81), je v príkrom protiklade s reálnou dynamikou ich vývoja — veď obcí práve vďaka vonkajšej, prírodnej determinácii boli v dôsledku poklesu významu tejto determinácie a jej nahradenia ekonomickou determináciou v permanentnom štádiu rozkladu a štát (ktorý navyše nebol, aspoň nie v ázijskom výrobnom spôsobe reprezentantom súkromnovlastníckych tendencií) mal práve za úlohu znova spájať tieto rozpadajúce sa tradičné zväzky. Tieto procesy s použitím konkrétneho historického materiálu ilustruje aj F. Tókei v nami spomínanej štúdií.

Analýza otrokárskej formácie zaberá v Račinského knihe takmer 40 strán (s. 83—118) a patrí medzi najlepšie spracované časti knihy: Autor odlišuje otroctvo patriarchálne, dlžnícké a vojnové. Dôvodí však, že otrokárstvo „...bolo prvou formou vykorisťovania vôbec“ (s. 94) a že jeho základom bolo súkromné vlastníctvo“ (s. 95). Fakt, že otrokárstvo — najmä patriarchálne, občinnové — bolo logickým dôsledkom vývoja ázijskej (občinnovej), teda nerozlíšenej formy vlastníctva a malo zabrániť jej rozpadu, a tým prevládnutiu súkromného vlastníctva, autorovi uniká. Osobitnú pozornosť venuje autor rozdielu medzi východným a antickým otrokárstvom (s. 106—109), pričom vo východnom vydeľuje také odlišné príznaky, ako sú prevládanie kolektívneho vlastníctva, otrokárstvo blízke

patriarchálnosti, existenciu despotie a susedských občin. Napriek vecnému konštatovaniu týchto zásadných rozdielov medzi antickou a ázijskou formou otrokárstva teda autor nevidí dôvod pre odlišenie ich sociálnej dynamiky — veď v ázijskej bolo otrokárstvo jej vedľajším produktom, nikdy zásadne neurčovalo v rozhodujúcej miere sociálno-ekonomický vývoj — ako tomu bolo v prípade antického otrokárstva. Príčiny rozpadu otrokárskej (pozri antickej) formácie vidí autor v prevládnutí mimoekonomického donucovania, krutosti k otrokom, vzraste konkurencie medzi výrobcami, ktorým sa neoplatilo zamestnávať slobodných občanov, z ktorých sa postupom času stávali otroci (s. 110—111). V dôsledku toho sa počet slobodného — teda vojensky využiteľného — obyvateľstva neustále znižoval, zužovala sa sociálna základňa otrokárstva, z dobovačných vojen sa stávali obranné. Tento fakt si zasluhuje našu zvýšenú pozornosť, pretože dobre opisuje dynamiku otrokárskej (antickej) formácie, ktorá v snahe predísť rozkladu polisu ako osobitnej formy susedskej občiny, v ktorej koexistovalo kolektívne a súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov, obetovala svoju súčasť v podobe dlžníckeho otroctva, čím sa však z prevencie rozkladu stala jedna z hlavných príčin historického zániku tejto formácie a jej nahradenia feudalizmom (ktorý sa vyvinul na základe antického kolonátu).

Vzniku feudalizmu je venovaná 6. kapitola knihy. Z logiky predchádzajúceho výkladu vyplýva, že feudalizmus mohol vzniknúť a aj vznikol iba na základe otrokárskej (antickej) formácie a ako reakcia naň, podobne ako kapitalizmus mohol vyrásť iba na základe feudalizmu. Z tohto hľadiska je teda antickú formáciu možné označiť za pre-feudalizmus a feudaliz-

mus zasa za pre-kapitalizmus. Takáto je aspoň logika Marxovej analýzy z jeho práce *Gründrisse*. Z tohto hľadiska je preto násilné autorovo tvrdenie, že štátne útvary, ktoré neprešli štádiom otrokárskej (antickej) formácie, sú feudálne (s. 120, 123). V týchto štátoch totiž nemohla prebehnúť tá vlastnicko-právna diferenciácia, ktorá vo feudalizme priviedla k osamostatneniu sa systému vazalských vzťahov a v ich rámci k vytvoreniu naturálnej, neskôr peňažnej pozemkovej renty ako základnej podmienky prvotnej akumulácie kapitálu, a tým aj prechodu ku kapitalizmu — ako to opisuje Marx v 24. kapitole *Kapitálu*.

Vcelku je preto pre autora ťažko vysvetliteľnou záhadou, ako vôbec mohol z feudalizmu vzniknúť kapitalizmus, keď za dynamizujúci faktor vývoja feudalizmu považuje luxusnú spotrebu, t. j. práve to, čo tvorilo hybný motív trpného tolerovania súkromnovlastníckych foriem v ázijskom výrobnom spôsobe. „Hybným motívom feudálnej výroby bola výroba nadvýrobku pre parazitickú spotrebu feudálov“ (s. 145). Vychádzajúc z takejto premisy je vznik kapitalizmu *Deus ex machina*, keďže zostáva záhadou, odkiaľ sa vzala potreba kapitálových investícií a kapitál ako taký, keď feudáli celý nadvýrobok spotrebovali. Marx jasne dokázal, že kapitalizmus sa historicky začína aj končí na dedine, že samotný feudalizmus ho „vyrába“ ako svoj vedľajší produkt a v určitom štádiu svojho samovývoja prekročil ten vlastnicko-právny rámec, ktorý bol tvorený vazalskými vzťahmi feudalizmu — prichádza doba sociálnych revolúcií, ktoré opäť vytvárajú zhodu medzi týmito formami s ich obsahom, čiže s úrovňou vývoja výrobných síl spoločnosti. Ignorovať túto dynamiku znamená nevidieť reálnu historickú zákonitosť a nahrá-

dzať ju dogmatickými myšlienkovými konštrukciami.

*

Kyvadlo histórie je uvádzané do pohybu napätím medzi formou a obsahom spoločenskej výroby, ktoré sa formuluje v určitom type vlastníctva výrobných prostriedkov, tvoriacim základ pre svoju sebanegáciu. Túto dialektiku, na vrchole ktorej je sebanegácia antagonistickej formácie ako takej neantagonistickej, je treba chápať ako proces postupného prechodu vedľajších, nepodstatných stránok dialektického rozporu (reprezentovaného vývojom súkromného vlastníctva) v podstatné, určujúce, aby na konci tohto procesu obidve stránky mohli

byť nahradené syntetickou formou, v ktorej sa organicky skĺbia progresívne prvky oboch. Až takáto konfliktná jednota kolektívneho a individuálneho aspektu vlastníctva môže umožniť reálne kontrolovateľný sociálny vývoj, prechod „z ríše nevyhnutnosti do ríše slobody“. Na to však musíme pochopiť všetky determinanty a konkrétne historické peripetie princípu historizmu — tohto kľúča k dejinám a vďaka nim aj k budúcnosti. K tomu nám môže pomôcť aj porovnanie rôznych marxistických prístupov k riešeniu tejto zložitej a v mnohom ešte diskusnej problematiky, akou je teória spoločensko-ekonomickej formácie.

Ján Starkbauer

NEGÁCIA NEGÁCIE V DISKUSII

Dialektika negácie negácie. Pravda, Bratislava 1986, 255 s.

Teoretické diskusie, tvorivé konfrontácie názorov sú jedným z predpokladov pohybu vnútri vedeckého poznania. Túto skutočnosť si už dlhšie uvedomujú organizátori filozofického života v ZSSR a využívajú ju ako stimul pre prácu filozofov. S výsledkami ich úsilia sa má možnosť oboznámiť už nie po prvýkrát aj náš čitateľ.

Po pozitívnom ohlase, s akým sa stretla kniha *O dialektickom protirečení* (v slovenčine vyšla r. 1983), pristúpilo Nakladateľstvo Pravda k vydaniu ďalšej, analogicky koncipovanej knihy venovanej problémom negácie a nazvanej *Dialektika negácie negácie*; obe knihy prinášajú vystúpenia a diskusie významných osobností sovietskej filozofie na danú tému. Za okrúhlym stolom sa teraz stretli okrem moskovských a leningradských filozofov aj autori z Minska, Permu a Sverdlovska, aby si vymenili názory jednak na podstatu, hranice pôsobenia zákona

negácie negácie a jednak aby v priebehu diskusie spresnili pojmový aparát späť s týmto zákonom.

Monotematický zborník má podobnú štruktúru ako predchádzajúci o protirečení, tvoria ho dve časti. Prvá sústreďuje hlavné príspevky účastníkov diskusie a poskytuje tak prehľad najzávažnejších koncepcií zákona negácie negácie uplatňovaných v súčasnej sovietskej filozofickej produkcii. Niektoré príspevky sú zamerané na vzťah zákona negácie negácie a ďalších základných zákonov dialektiky, iné skúmajú štruktúru a metodologický význam tohto zákona, resp. nastoľujú vzťah medzi kategóriou negácie a zákonom negácie negácie. V druhej časti sa vytvoril priestor pre kritické pripomienky na margo koncepcií vyslovených v prvej časti ako aj pre spätné reakcie na tieto pripomienky. Hlavným cieľom zborníka dokumentujúceho väčšiu alebo menšiu názorovú